

Xəyal ƏSGƏRLİ*

TÜRK DİLLƏRİNİN TƏSNİFİNDƏ KARAİM DİLİNİN YERİ
XÜLASƏ

XIX əsrdən başlayaraq bir çox türkoloqlar tərəfindən türk dillərinin müxtəlif prinsiplər əsasında bölgüsü geniş vüsət almağa başlamışdır. Müxtəlif türk xalqlarına məxsus dillər arasında oxşar və fərqləndirici xüsusiyyətlərin olması ilə yanaşı, bir dilin öz daxilində bir neçə dialektə bölünməsi onların təsnifatında fərqli baxışlara yol açmışdır. Bu baxımdan türk dillərinin təsnifatında fərqli üsullardan istifadə edilmiş və müxtəlif nəticələr ortaya çıxmışdır. Məqalədə türk dillərinin müxtəlif prinsiplər əsasında təsnifi və karaim dilinin verilən təsnifatlarda yeri araşdırılır. Araşdırmada təsniflərin kəmiyyət baxımından çoxluğu nəzərə alınaraq yalnız elmi baxımdan daha tutarlı və qismən qəbul edilmiş fikirlər tədqiqata cəlb olunmuşdur.

Açar sözlər: *türk dillərinin təsnifi, karaim dili, Krım dialekti, qırçaq qrupu, coğrafi prinsip.*

Türk dillərinin təsnifi barədə araşdırmalar çox qədim tarixə malikdir. Türk dillərinin ilk təsnifi XI əsrdə qələmə alınan “Divanü Lüğət-it-türk” əsərinin müəllifi M.Kaşğari tərəfindən verilmişdir. Elm aləmində ilk dəfə M. Kaşğarının “Divanü Lüğət- it-Türk” əsərində türk dillərinin bölgüsü ilə qarşılaşırıq. Coğrafi prinsipə əsaslanan bu bölgüdə M.Kaşğarlı türklərin iyirmi boy olduğunu bildirir və onları dörd qrupa ayırır:

1. Beçenek (peçenek)
2. Kırçak (qırçaq), oğuz, yemək, başğırt, basmıl, kay, yabaku, tatar, kırkız (qırğız)
3. Çigil, toxsı, yağma, uğrak, çaruk, çomul, uyğur, tanğut, uyğur, tanğut, xıtay
4. Tavğac [Atalay:1939, s.28].

Müasir türk dillərinin təsnifi ilə bağlı XIX əsrin əvvəllərindən etibarən başlayan tədqiqatları T.Təkin beş qrupa ayırır:

- A. Radlova qədər təsniflər
- B. Radlovun təsnifi
- C. Samoyloviçə qədər təsniflər
- D. Samoyloviçin təsnifi
- E. Samoyloviçdən sonrakı təsniflər [Tekin:1989, s.141].

1840-cı ildə türk dillərini fonetik və linqvistik faktlara əsaslanaraq təsnif etməyə cəhd edən Berezinin apardığı bölgü bir çox türk dillərinə yer verməməsi (çuvaş,

* AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, elmi işçi, dissertant. Email: esgerli-x@mail.ru

yakut, karaim, qazax və s.), ayrıca qrupları fərqləndirən əlamətlərin doğru seçilməməsi səbəbindən natamam və ziddiyətli hesab olunur.

Öncəki təsniflərə nəzərən türk dillərinin səs xüsusiyyətlərini nəzərə alan V. Radlovun bölgüsü daha elmi və təfərrüatlı hesab oluna bilər. V.Radlov 1882-ci ildə yazdığı “Vergleichende grammatik der nordlichen türksprachen” (“Şimal türk dillərinin müqayisəli qrammatikası”) əsərinin fonetika hissəsində türk dillərini təsnif edərək onları dörd əsas qrupa ayırır:

I - Şərq dialektləri. 1) Əsl Altay dialektləri (Altay, Teleut); 2) Baraba dialekti; 3) Şimali Altay dialektləri (lebed, şor); 4) Abakan dialektləri: a) Əsl Abakan dialekti (saqay, koybal, kaç); b) Yüs və ya kızıl dialekti; 5) Küerik (çulum) dialekti; 6) Soyonik dialekti; 7) Karaqas dialekti; 8) Uyğur dialekti.

II - Qərb dialektləri. 1) Qırğız dialektləri: a) Qara - qırğız dialekti; b) Qazax-qırğız dialekti; c) karakalpak dialekti; 2) İrtiş dialektləri: a) Turalı dialekti; b) Kürdək dialekti; c) Tobol və tümən dialekti; 3) Başqırd dialektləri: a) Çöl başqırdlarının dialekti; b) Dağ başqırdlarının dialekti; 4) Volqa və ya Şərqi Rusiya dialektləri: a) Mişər dialekti; b) Kama dialekti; c) Simbir dialekti; d) Kazan dialekti; e) Belebey dialekti; f) Kassimov dialekti.

III- Orta Asiya dialektləri. 1) Tarantşi dialekti; 2) Hami dialekti; 3) Aksu dialekti; 4) Kaşqar dialekti; 5) Yarkənd dialekti; 6) Kaşqar dialektləri: a) Şimali sart dialekti; b) Kokandın dialekti; c) Zereşan vadisinin Özbək dialekti; d) Buxara dialekti; e) Xivə dialekti.

IV- Cənub dialektləri. 1) Türkmən dialekti; 2) Azərbaycan dialekti; 3) Qafqaz dialektləri; 4) Anadolu dialektləri: a) Hudevendigar dialekti; b) Qaraman dialekti; 5) Krım dialekti (karaim); 6) Osmanlı dialekti [Radloff:1822, s. 280-291].

Yuxarıdakı təsnifatdan məlum olur ki, Radlov karaim dilini altı dil əsasında formalaşdırdığı *cənub dialektləri* qrupuna aid edir. O bölgünün əvvəlində bu qrupun xarakterik əlaməti kimi 8 saitın mövcudluğunu qeyd edir. Bu qrupun digər əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi söz əvvəlində *b* samitinin bəzən *v* ilə əvəz olunması hadisəsi göstərilir. Bu hadisə karaim dilinin Qalığ və Trakay dialektləri üçün əlamətdar olmasa da, Krım dialektində həm *b*, həm də *v* samiti ilə başlayan sözlərə rast gəlinir: *bar~var, ber~ver, barmak~varmak* və s.

Təxminən bir əsrlik fərq ilə yazılmış mətnlərdə də [b]~[v] səs əvəzlənməsi hadisəsinə rast gəlinir. 1903-1904-ci ildə qələmə alınan Qılıcı məcmuəsində də, 1808-ci ildə yazılmış Katık məcmuəsində də *barmak~varmak* (*çatmaq*) variantlarının hər ikisi işləkdir.

Varırım, varırım yolda durarım gelenden geçənden haber sorarım [Çulha:2015, s.85].

Ey a hali ben eve barayım, aynayı elime alayım [Çulha: 2015, s.51].

Var bade doldur getir, Ardım sıra dua getir [Aqtay: 2021, s.143].

Axır vardır ki, barır kesilir, kara toprakka kirer kesilir [Aqtay: 2021, s.108].

Bar~var sözlərinin hər iki variantını Krım dialektinin nümunələri hesab edilən mətnlərdə görmək mümkündür:

Bu sözümdən anlamayan bar ki çeker iktilaf [Çulha: 2015, s.142].

Her bir sofrada ekişer üçer şayır var [Çulha: 2015, s.114].

Bir meralın zevdası var Qarip başımda [Aqtay: 2021, s.355].

Aşıq Qarib o soqıtaya sormuş ki burada felan hocaki varmıdır? [Radloff: 2010, s.250].

Karaimlərin kimliyi və mədəniyyəti haqqında ən dolğun və dəqiq məlumatı verən mənbə onların dilidir. Karaim dili qazax, qırğız, qaraqalpaq, qumuq, qaraçay-balkar dillərinin də daxil olduğu qırpaq qrupuna aiddir. Bu dilin türk dilləri içərisində yeri, təsnifi ilə bağlı elm aləmində fərqli fikirlərə rast gəlinir. Türk dillərinin ilk elmi təsnifini verən A.N. Samoyloviç onları altı qrupa ayırmış, karaim dilini *III – tav qrupuna (qırpaq- şimal qərb)* daxil etmişdir. Macar alimi L.Ligetinin isə türk dillərini altı qrupa böldüyünü görürük. Bu təsnifatda karaim dili *II-qırpaq dilləri* adı altında yer alır. Rus türkoloq N.A. Baskakov isə Türk dillərini Şərqi Hun və Qərbi Hun deyə iki yer bölür. O, karaim dilini Qərbi Hun qrupuna aid olan qırpaq qrupunun daxilində göstərilən *qırpaq-oğuz* alt qrupunun tərkibində verir [Tavkul: 2003, s.14].

Türkoloq T.Təkin isə 12 qrup şəklində təsnif etdiyi türk dilləri içərisində karaim türkcəsini *X qrupda, yəni tawlı (qırpaq qrupu)* bölməsində verir [Tekin: 1989, s.163]. O, bu bölməyə tatar, başqırd, qazax, qaraqalpaq, noqay, qumuq, karaim, qaraçay-balkar, baraba tatarcası və Krım tatarcasını aid edir. Təsnifatın sonunda əldə olunan nəticəyə əsasən bəzi qrupları dil və dialektlərin çoxluğu səbəbi ilə yenidən öz daxilində müəyyən bölmələrə ayırır. X qrupa daxil olan dilləri də bir neçə fərqli fonetik meyarlara əsasən daha kiçik alt qruplara ayırır. İlk olaraq /o/ və /ş/ səslərinin işlənmə dərəcəsini meyar olaraq qəbul edən tədqiqatçı bu aspektdən çıxış edərək bu qrupu üç altqrupa ayırır. Nümunə kimi *“qoş”* (qoşmaq, əlavə etmək) feilini seçərək I qrupa *quş* formasının işlək olduğu tatar və başqırd dillərini, II qrupa *qos* formasının rast gəlinəndiyi qazax, qaraqalpaq, noqay dillərini və karaim dilinin Qaliç dialektini, III qrupa isə *qoş* feilinin özünü göstərdiyi qumuq, qaraçay-balkar, baraba və Krım tatarcası ilə yanaşı karaim dilinin Trakay dialektini göstərir. Bu bölgədə karaim dilinin artıq ölməkdə olan, lakin türk dilinin ən qədim elementlərini özündə qoruyub saxlamış Krım dialekti kənarında qalmışdır. Krım dialektinə aid nümunələri nəzərdən keçirdikdə biz onun II qrupa, yəni *qoş* formasının işləndiyi dillər sırasına daxil edilməsini məqsəduyğun hesab edirik.

“Söz sonunda –ş hərfi söz içində olduğu kimi Krım və Trakay dialektlərində qorunsa da, Qaliç dialektində bir qayda olaraq –s hərfinə keçmişdir” [Çulha:2019, s.74]. Məsələn: *baş* (Krım d., Trakay d.) [Baskakov: 1974, s.109] ~ *bas* (Qaliç d.) [Baskakov: 1974, s.104]; *taş* (Krım d., Trakay d.) [Baskakov: 1974, s.518] ~ *tas* (Qaliç d.) [Baskakov: 1974,s.516]; *tiş* (Krım d., Trakay d.) [Baskakov: 1974, s.532] ~ *tis* (Qaliç d.) [Baskakov: 1974, s.531]; *iş* (Krım d., Trakay d.) [Baskakov: 1974, s.211] ~ *is* (Qaliç d.) [Baskakov: 1974, s.206] və s.

Daha sonra T.Tekin II qrupa *qos* altqrupuna aid olan dilləri, yəni qazax, qaraqalpaq, noqay dillərini və karaim dilinin Qaliç dialektini söz əvvəlində /y/ foneminin vəziyyətinə görə iki yerə ayırır:

1. *Cıl* altqrupu (qazax, qaraqalpaq)
2. *Yıl* altqrupu (noqay, karaim dilinin Qaliç dialekti) [Tekin: 1989, s.165].

Bu dillərdə söz əvvəlində y foneminin işlənmə vəziyyətinə nümunələr əsasında nəzər salaq: *jol* (qazax), *col* (qaraqalpaq), *yol* (noqay), *yol* (Qaliç); *jüz* (qazax), *cüz* (qaraqalpaq), *yüz* (noqay), *yüz* (Qaliç). Karaim dilinin hər üç dialektində /y/ foneminin söz əvvəlində mövqeyi üç şəkildə özünü göstərir:

a) /y/ foneminin söz əvvəlində qorunduğu hallar: *yürek* (Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.262], *yürak* (Trakay d.) [Baskakow: 1974, s. 260], *yirek* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s. 245]; *yip* “ip” (Kırım d, Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.245].

b) Söz əvvəlində /y/ foneminin düşdüyü hallar: *öksek* “yüksək” (Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.438]; *ezik* “yüzük” (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.655]; *ik* “yük” (Qaliç) [Baskakow: 1974, s.197]; *iz* “yüz/100” (Qaliç) [Baskakow: 1974, s.193].

c) Kırım və Trakay dialektlərində söz əvvəlində /y/ foneminin çox nadir hallarda /c/ fonemi ilə əvəz olunması hadisəsinə rast gəlinir. Bu dialektlərdə eyni sözün həm y fonemi, həm də c fonemi ilə işlənən variantlarına rast gəlinir. Qaliç dialektində bu mövqedə işlənən /y/ fonemi bəzən qorunur, bəzi hallarda isə düşür. Məsələn: *yığ/cıy* “yığmaq, toplamaq” (Kırım d.) [Aqtay: 2020, s.111; 477]; *yigit/cigit* “igid” (Trakay d.) [Aqtay: 2020, s.481; 111]; *yigirmi /cigirmi* “iyirmi” (Kırım d.) [Aqtay: 2020, s.481; 111].

T.Tekin öz təsnifatında karaim dilinin Kırım dialektini kənarında qoyaraq, yalnız Trakay və Qaliç dialektləri arasında fonetik əvəzlənmələri göstərir. Həmin fonetik hadisələri iki dialekt arasında başlıca fərq kimi qiymətləndirir. Biz Kırım dialektinə aid olan mənbələri nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, bu dialekt ilə Trakay dialektində mövcud olan fonetik hadisələr çox zaman eynilik təşkil edir:

1.Trakay və Kırım dialektində söz əvvəlində və ortasında işlənən *ö* fonemi Qaliç dialektində bir qayda olaraq *e* foneminə keçir: *öpmek* (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.442] ~ *epmek* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.664]; *ölmek* (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.440] ~ *elmek* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.658]; *tökmek* (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.541] ~ *tekmek* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.561]; *köz* “göz” (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s. 312] ~ *kez* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.300].

2.Trakay və Kırım dialektində söz əvvəlində və ortasında işlənən *ü* fonemi Qaliç dialektində bir qayda olaraq *i* foneminə keçir: *üç* (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.592] ~ *iç* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s. 210]; *kün* “gün” (Trakay d., Kırım d.) [Baskakow: 1974, s.353] ~ *kin* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s.

320]; *kümüş* “gümüş” (Trakay d., Krım d.) [Baskakow: 1974, s.353] ~ *kimis* (Qaliç d.) [Baskakow: 1974, s. 320].

Zənnimizcə, T.Təkinin öz təsnifində karaim dilinin Krım dialektinə yer verməməsi bu dialektə aid mənbələrin azlığı və əksəriyyətinin ibri qrafikası ilə yazılması ilə bağlıdır. Yuxarıda verilən fonetik hadisələrin və nümunələrin sayını artırmaq olar. Lakin məqalədə əsas məqsəd bu dilin və dialektlərin türk dillərinin təsnifində yerini müəyyənləşdirməkdir. Bu səbəbdən diqqətimizi daha çox tədqiqatlarda verilən bölgülərə və bunların səbəbini izah etməyə yönəldirmişik.

F.Zeynalov öz təsnifatında karaim dilini bulqar qrupuna aid etsə də, daha sonra bu dil haqqında danışarkən onu qıpçaq qrupu dillərinə aid bir dil kimi səciyyələndirir. “Bu dilin türk dillərinin hansı qrupuna aid olması haqqında vahid bir fikir yoxdur. O, türk dillərinin şimal-qərb, kuman, polovets yarımqrupuna aid edilir. Bu dilin qıpçaq qrupuna aid olması şəksizdir. Bununla belə ona (karaim dilinə) hun, xəzər, bulqar, oğuz qrupu türk dillərinin, eləcə də qeyri-türk dillərinin güclü təsiri olmuşdur” [Zeynalov: 1981, s. 245].

Türk dillərinin təsnifi haqqında geniş məlumat aldığımız tədqiqat əsərlərindən biri də 1959-cu ildə nəşr olunan “*Philologiae Turcicae Fundamenta*” (Türk filologiyasının əsasları) kitabıdır. Burada türk dillərinin təsnifi haqqında iki başlıq altında J.Benzinq və K.H. Menges tərəfindən yazılmış məqalələr vardır. J.Benzinq yazdığı I bölümdə qeyd edir ki, türk dilləri ilə bağlı araşdırma aparmaq asan deyildir, bunun üçün ilk növbədə bu dillərdən hansının dil, hansının dialekt olduğu məsələsinə aydınlıq gətirmək lazımdır. Tədqiqatçı fonetik və qrammatik xüsusiyyətləri əsas götürərək türk dillərinin 5 əsas qrupa ayırır:

a) Bulqar qrupu. Bu qrupa *çuvaş* dilini daxil edir, onun daha qədim variantı kimi *Volqa* (XIII-XIV əsrlər) və *Dunay bulqarlarının dilini* (VIII-IX əsrlər) göstərir.

b) Cənubi türkcə (Oğuz qrupu). O, bu qrupu 3 altqrupa ayırır: 1.Osmanlı (Türkiyə türkcəsi, Anadolu və Rumeli dialektləri, qaqaüz dili); 2.Azərbaycan (Azərbaycan dili, şimal-qərbi İran, Qaşqay türkcəsi); 3.Türkmən (Yomud dialekti).

c) Qərbi türkcə (Qıpçaq-kuman dialekti). 1. Ponto- xəzər qrupu: α) Karaim; β) Qaraçay-balkar; γ) Qumuq. 2. Ural qrupu: α) Tatar (Volqa və Krım tatarları); β) Başqırd. 3. Aral-Xəzər qrupu: α) Qazax; β) Qırğız.

d) Şərqi türkcə (Uyğur qrupu). 1. Özbək; 2. Yeni uyğur.

e) Şimali türkcə. 1. Aral-sayan qrupu: α) Altay (oyrot, teleut); β) Şor (abakan, xakas, saqay, beltir, kaçın, koybal, kızıl); γ) Tuva (soyon, uryankay, karakas); 2. Şimali Sibir qrupu (yakut və dolqan) [Benzinq J. (I): 1959, s. 1-4].

Benzinqin bu təsnifatı ilə Radlovun bölgüsündə verilən əsas qruplar və bura daxil edilən dillər arasında qismən də olsa fərqli məqamlar nəzərə çarpır. Benzinq Radlovun “Şərq dialektləri” adı altında verdiyi dilləri iki qrupa - “Şərqi türkcə” və “Şimali türkcə” başlığı altında ayıraraq təsnif edir. Hər iki tədqiqatçının əsərində karaim türkcəsi fərqli qruplarda yer almışdır. Radlov karaim dilini “*cənub dialektləri*” qrupuna daxil etsə də, Benzinq onu “*qərbi türkcə (ponto-xəzər)*”

qrupuna salmışdır. Menges də bu dili “Ponto-xəzər” dillərindən biri kimi verməyi uyğun görmüşdür [Menges H.K.(2): 1959, s.6].

“Təsnifat metodu, prinsipləri və nümunələrinin fərqli olmasına baxmayaraq, Korşun *Qərb qrupu* və Radlovun *Cənub qrupu* bir-biri ilə tamamilə üst-üstə düşür” [Budu: 2021, s.1191]. Samoyloviç “*Некоторые дополнения к классификации турецких языков*” məqaləsində Korş və Radlovun təsnifindən yola çıxaraq onları müqayisə etmiş və yuxarıda adı çəkilən qruplara daxil olan dilləri “*ol qrupu (türkmən- cənub-qərb)*” kimi vermişdir. Maraqlı məqam odur ki, hər iki tədqiqatçının verdiyi bölgüdə yer alan *karaim dilini* o bu qrupa daxil etməmiş, onu “*Tav qrupu- (qıpçaq-şimal-qərb)*” adı altında topladığı dillər sırasında göstərmiş, burada olan dillərin çoxluğu səbəbindən onları daha iki altqrupa ayırmışdır: 1) Monqol dövründən öncəki dillər: altay, teleüt, qara-qırğız, qumuq, qaraçay-balkar, karaim; 2) monqol dövründən sonrakı dillər: qırğız, qazax, noqay. Samoyloviç bu qrupun əsas fərqləndirici fonetik əlamətləri kimi bir neçə meyarı əsas götürmüşdür. Məsələn, qədim türkdə bol- (olmaq) felinin əvvəlindəki [b] səsinin mövqeyinə görə türk ləhcələrini bol və ol qruplarına ayırmış, tav qrupunda bol(maq) variantının əsas olduğunu bildirmişdir. Əlimizdə olan mənbələri nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, karaim dilinin Krım dialektində ol(maq) feili daha çox üstünlüyə malikdir. Digər fonetik hadisələrdən biri kimi tədqiqatçı feildən sifət düzəldən -qan/-kan (-an) şəkilçisinin əvvəlində q/k foneminin düşməməsini göstərir. Krım dialektinə aid materiallar isə onu göstərir ki, bu dialektə -qan deyil, -an variantı işləkdir. Görünür, tədqiqatçı karaim dili deyərək onun yalnız Trakay və Qaliç dialektlərini nəzərdə tutur, Krım dialektini isə “ol qrupu” içərisində verilən dillər sırasına aid edir. O, “ol qrupu” dillərinin coğrafi yerləşdiyi əraziləri göstərərək burada Krım karaimlərinin dağınıq şəkildə yaşadığı Balkan yarımadası, Bessarabiya, Krımın cənub sahili kimi bölgələrin adını çəkmişdir [Budu: 2021, s.1191].

Türk dillərinin təsnifini vermiş tədqiqatçıların fikrini ümumiləşdirsək, karaim türkcəsi genetik olaraq “qıpçaq”, coğrafi baxımdan isə “cənub-qərb” qrupuna aid edilir. Təxminən 2 əsrə yaxın bir zaman müddətində türk dilləri müxtəlif prinsiplər, yanaşmalar əsasında təsnif edilmiş, lakin bu mövzuda hamı tərəfindən qəbul edilən, ümumiləşmiş bir təsnifat formalaşmamışdır. Bunun üçün bütün türk xalqlarına məxsus dil və dialektlərin sayı, fonetik və morfoloji xüsusiyyətləri tam olaraq araşdırılmalı və müqayisəli şəkildə öyrənilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aqtaş G. Eliyahu Ben Yosef Kılıcı'nın mecuması (Krım Karay ve Türk edebiyatı mecmuası). Ankara, TDK, 2021, 886 s.
2. Aqtaş G., Jankowski H. Krım Karaycası Türkçe Sözlük. İstanbul, 2020, 507 s.
3. Atalay B. Divanü Lugat-it-türk tercümesi. Ankara: I, 1939, 530 s.
4. Baskakow N. A., Szapszał S. M., Zajączkowski A. Słownik Karaimsko-Rosyjsko-Polski, Moskwa, 1974, 687 s.
5. Benzing J. (I), Menges H.K.(2). Classification of the Turkic languages// *Philologiae Turcicae Fundamenta*, 1959, s. 1-10.

6. Budu M. Aleksandr Samoylovich: Türk dillerin sınıflandırılması: Bazı eklemeler// Rumelide Dil ve edebiyat araştırmaları dergisi, İstanbul: 2021, s. 1189-1197.
7. Çulha T. Karaycının karşılaştırmalı grameri fonetik-morfoloji. Ankara: 2019, 156 s.
8. Çulha T. Kırım Karaycasının Katık Mecuması. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015. 600 s.
9. Tavkul U. Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında bazı kriterler // Kırım dergisi, 2003, s. 23-32.
10. Tekin T. Türk dil ve dialektlerinin yeni bir tasnifi //ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. 1989, cild:5, sayı: 13. s.141-168.
11. W. Radloff. Vergleichende Grammatik der nördlichen Türkischen Sprachen /Phonetik der nördlichen Türkischen Sprachen, Leipzig, 1882, 320 s.
12. W.Radloff. Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Stämme/ Kuzey türk boylarının halk edebiyatından örnekler. VII Theil/bölüm. Die Mundarten der Krym/ Kırım ağızları. İstanbul, 2010, 916 s.
13. Zeynalov F. Türkologiyanın əsasları, Bakı, 1981, 345 s.

THE POSITION OF THE KARAITE LANGUAGE IN THE CLASSIFICATION OF TURKIC LANGUAGES

SUMMARY

Since the 19th century, the division of Turkic languages according to various principles by many Turkologists has become widespread. In addition to the presence of similar and distinctive features between languages belonging to different Turkic peoples, the division of one language into several dialects has led to different views on their classification. From this point of view, different methods have been used in the classification of Turkic languages and various results have been obtained. The article discusses the classification of Turkic languages according to different principles and the place of the Karaite language in these classifications. Given the large number of classifications in the study, only the most consistent and partially scientifically accepted ideas were included in the study.

Key words: *classification of Turkic languages, Karaite language, Crimean dialect, Kipchak group, geographical principle.*

МЕСТО КАРАИМСКОГО ЯЗЫКА В КЛАССИФИКАЦИИ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ

РЕЗЮМЕ

Начиная с XIX века, разделение тюркских языков по различным принципам многими тюркологами стало широко распространяться. Помимо наличия сходных и отличительных черт между языками, принадлежащими к разным тюркским народам, разделение одного языка на несколько диалектов привело к различным взглядам на их классификацию. С этой точки зрения при классификации тюркских языков использовались разные методы и получены разные результаты. В статье рассматривается классификация тюркских языков по разным принципам и место караимского языка в данных классификациях. Учитывая большое количество классификаций, в исследование были включены только наиболее последовательные и частично принятые с научной точки зрения идеи.

Ключевое слово: *классификация тюркских языков, караимский язык, Крымский диалект, кипчакская группа, географический принцип.*